

МЕХ Ю. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

БАБИЧ Є. Ю.

студентка 2 року навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» факультету
слідчої та детективної діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

ЗУБКО В. В.

студентка 2 року навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» факультету
слідчої та детективної діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.72>

**ГРОМАДСЬКІ ФОРМУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Наукова стаття присвячена аналізу громадських формувань як елементу адміністративно-правового механізму у державно-приватному партнерстві в секторі безпеки України. Робота містить визначення поняття державно-приватного партнерства як у загальному значенні, так і конкретно в діяльності пов'язаної з сектором безпеки і оборони. Поглиблений аналіз концепції державно-приватного партнерства дозволяє зрозуміти, як співпраця між державними та приватними суб'єктами може сприяти зміцненню національної безпеки та ефективності управління безпековими проектами.

Одним із центральних аспектів дослідження є визначення і характеристика суб'єктів громадських формувань, які активно залучаються до реалізації безпекових ініціатив. Особлива увага приділяється їхній ролі у здійсненні громадського контролю, що є важливим елементом забезпечення прозорості та підзвітності діяльності державних органів у секторі безпеки.

Дослідження включає аналіз механізмів громадського контролю, таких як створення громадських (експертних) рад при органах виконавчої влади, проведення громадської експертизи діяльності державних органів та антикорупційної громадської експертизи. Описано, як ці інструменти дозволяють громадським формуванням ефективно моніторити та оцінювати діяльність органів влади, виявляти та запобігати корупційним ризикам, що особливо актуально

в умовах воєнного стану, коли доступ до інформації може бути обмежений, а ризики корупції зростають.

Таким чином, наукова стаття демонструє важливість громадських формувань як невід'ємного елементу адміністративно-правового механізму державно-приватного партнерства у секторі безпеки України. Їхня активна участь сприяє підвищенню прозорості, відповідальності та ефективності реалізації безпекових проєктів, забезпечуючи стійкий розвиток і захист національних інтересів у складних умовах сучасного світу.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, громадські формування, сектор безпеки, громадський контроль, громадська експертиза.

Mekh Yu. V., Babych Ye. Yu., Zubko V. V. Public formations as an element of the administrative and legal mechanism of public-private partnership in the security sector of Ukraine

The research article is devoted to the analysis of public formations as an element of the administrative and legal mechanism in public-private partnership in the security sector of Ukraine. The work contains a definition of the concept of public-private partnership both in the general sense and specifically in activities related to the security and defence sector. An in-depth analysis of the concept of public-private partnership allows us to understand how cooperation between public and private actors can contribute to strengthening national security and the effectiveness of security project management.

One of the central aspects of the study is the identification and characterisation of civil society actors that are actively involved in the implementation of security initiatives. Particular attention is paid to their role in exercising public control, which is an important element of ensuring transparency and accountability of the activities of state bodies in the security sector.

The study includes an analysis of the mechanisms of public control, such as the creation of public (expert) councils at executive bodies, public expertise of the activities of state bodies and anti-corruption public expertise. The article describes how these tools allow civil society groups to effectively monitor and evaluate the activities of government agencies, identify and prevent corruption risks, which is especially relevant in the context of martial law, when access to information may be limited and the risks of corruption increase.

Thus, the article demonstrates the importance of civil society organisations as an integral element of the administrative and legal mechanism of public-private partnership in the security sector of Ukraine. Their active participation contributes to increasing transparency, responsibility and efficiency of security projects, ensuring sustainable development and protection of national interests in the complex conditions of the modern world.

Key words: public-private partnership, civil society organisations, security sector, public control, public expertise.

Постановка проблеми. З моменту офіційного введення в Україні правового режиму воєнного стану на початку 2022 року громадські формування активно надають допомогу Збройним силам України та іншим державним інституціям. Внаслідок такої діяльності виникає потреба у більш детальному аналізі питання щодо реалізації функціонування громадських формувань у державно-приватному партнерстві, об'єктом якого є сектор безпеки, в тому числі встановлення наслідків відсутності проведення консультацій з громадськістю перед прийняттям нормативно-правових актів та не врахування її думки при прийнятті управлінських рішень. Державно-приватне партнерство в секторі безпеки потребує формування належного адміністративно-правового механізму для подальшого розвитку та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державно-приватного партнерства є достатньо новим. Актуальність проблематики визначення громадських формуваль елементом аналізованих відносин сприяє дослідженню цієї теми науковцями. Ця стаття ґрунтується на працях і висновках таких авторів, як: О.М. Бандурка, А.Т. Комзюк, В.А. Ліпкан, В.Я. Настюк, О.С. Проневич, В.В. Сокуренько, О.Б. Червякова, Р.В. Шаповал, І.М. Шопіна та інших.

Метою статті є доведення позиції, що громадські формування відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування державно-приватного партнерства в секторі безпеки України, виступаючи важливим елементом адміністративно-правового механізму.

Виклад основного матеріалу. Національні інтереси сучасної держави не можуть бути чітко виражені поза громадянським суспільством, оскільки наявність у державі дієвої мережі громадських організацій стало однією з важливих складових системи національної безпеки. Такий погляд на національному рівні відображено в «Основах Закону про національну безпеку України» від 19 червня 2003 р. Відповідно до цього Закону українські громадяни та групи громадян є основними суб'єктами національної безпеки демократичні інститути вважаються ключовими для реалізації національних інтересів України [2]. У Стратегії національної безпеки України, схваленій Указом Президента України від 26 травня 2015 року, наголошується на ролі інститутів громадянського суспільства в удосконаленні системи демократичного цивільного контролю над установами сектору безпеки і оборони, розвитку системи військово-патріотичного виховання громадян [3].

Водночас наукових праць стосовно дослідження впливу сучасного громадянського суспільства на безпекову сферу країни, тобто також на економічну безпеку як складову національної безпеки в науковому просторі України недостатньо. Це дає змогу поставити питання про висвітлення особливості зв'язків громадянського суспільства з системою забезпечення економічної та національної безпеки.

Тлумачення державно-приватного партнерства висвітлюється в Законі України «Про державно-приватне партнерство». Перевагою даного закону визначення є те, що воно містить вичерпний перелік органів та установ, які можуть бути учасниками державно-приватного партнерства. Зокрема, зазначається, що державними партнерами можуть бути Держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади в особі відповідних державних органів, управління об'єктів державної власності, органи місцевого самоврядування, Національна академія наук України, філії Національної академії наук відповідно до Закону України про механізм управління об'єктами державної власності. Натомість соціальним капіталом можуть виступати юридичні особи, крім державних і комунальних підприємств, установ і організацій. Крім того, окремі закони передбачають, що державно-приватне партнерство здійснюється на договірних засадах і має відповідати ознакам, визначеним законом [5].

На наш погляд, під державно-приватним партнерством треба розуміти закріплений на законодавчому рівні механізм взаємодії між державним та приватним сектором, що визначає спільне здійснення ними наміру в різних сферах суспільного життя для реалізації функцій держави та виходячи з відповідних принципів.

Потрібно наголосити, що безпека а також оборона не закріплені в Законі України «Про державно-приватне партнерство» як одна із галузей, де відбувається партнерство між державою та приватним сектором. Проте даний закон передбачає, що за рішенням державного партнера державно-приватне партнерство може застосовуватися в інших сферах діяльності.

Безпека є необхідністю для нормального життя кожного громадянина та гарантією сталого суспільного розвитку. Тому останнім часом громадська думка загалом вважає за необхідне переосмислити концепцію діяльності у сфері національної безпеки, суттєво вдосконалити теоретичні основи політики у сфері національної безпеки та переглянути природу безпекових відносин. Окремої уваги заслуговує питання з'ясування перспектив державно-приватного партнерства в безпековому секторі України [4].

Отже, на нашу думку, з огляду на сучасні реалії, необхідно розширити сферу державно-приватного партнерства в Україні та передбачити на законодавчому рівні можливість використання таких механізмів у сферах безпеки та оборони України. Ця співпраця

допоможе підвищити ефективність і продуктивність правоохоронних органів і військових, а також підвищити довіру суспільства до цих органів. Практика останніх місяців показала, що приватні особи надзвичайно ефективно залучають кошти для армії та закуповують дорогу сучасну військову техніку. Подібні ініціативи є вкрай необхідними для нашої країни і тому потребують закріплення на законодавчому рівні. Це сприятиме підвищенню ефективності взаємодії державного та приватного секторів у цьому питанні, тому результати цього партнерства зростуть. До того ж деталізація та формалізація державно-приватного партнерства в секторі безпеки та оборони України допомогатиме в більш активній участі підприємств та фізичних осіб у забезпеченні потреб армії та правоохоронців.

Одними з основних учасників державно-приватного партнерства виступають суб'єкти громадянського суспільства, тобто добровільно сформовані на умовах самоорганізації суспільні об'єднання, що забезпечують реформування політичної, економічної системи, відтворення соціокультурної сфери, громадський контроль діяльності виконавчих органів влади тощо. [6]. Зазвичай категорію «громадянське суспільство» розглядають як незалежну від держави систему державних інститутів і відносин, яка забезпечує умови для реалізації особливих інтересів і потреб окремих осіб і груп, забезпечує умови для життєдіяльності в соціальній і духовній сфері, відтворення і передачі з покоління в покоління. Отже, ці об'єднання будучи найбільш ефективними і масштабними інститутами громадянського суспільства, забезпечують декомунізацію соціальної, духовної і соціокультурної сфер, реформування економічних і політичних систем шляхом встановлення зв'язків між державою і населенням. Їх наявність свідчить про здатність населення до самоорганізації та соціальної інтеграції, що є показником зрілості громадянського суспільства [8].

Закони України включає такі терміни, як «громадське формування». Зокрема, наприклад, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» дозволяє зробити перший проміжний (умовний) висновок про те, що громадське формування як інститут громадянського суспільства може розглядатися як суб'єкт цивільно-правових відносин. Громадське формування, відповідно до Цивільного кодексу України, не відноситься до переліку учасників цивільних відносин.

Згідно з глосарієм до Закону, до громадських формувань відносяться, творчі спілки, місцеві осередки творчих спілок, постійно діючі третейські суди, організації роботодавців, їх об'єднання, представництва, філії іноземних благодійних організацій, професійні спілки, їх об'єднання, організації профспілки, передбачені статутом профспілки та їх об'єднання, політичні партії, структурні утворення політичних партій, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, об'єднання, місцеві осередки громадського об'єднання із статусом юридичної особи.

Очевидно, що, беручи до уваги наведене вище визначення, саме за змістом громадське формування – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення громадського формування, що не має статусу юридичної особи, наявність відповідного статусу у громадського об'єднання, профспілки, його організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавця. Це офіційно визнається шляхом підтвердження того, що реєстрація дійсна, а також шляхом виконання інших реєстраційних дій, передбачених законом.

З наступного аналізу положень Закону можна зробити висновок щодо присутності ще однієї класифікації громадських формувань і це ті громадські формування, що мають статус юридичної особи, насамперед це місцевий осередок творчої спілки, місцевий осередок громадського об'єднання, організація профспілки а також громадські формування, що не мають статусу юридичної особи: організації профспілки, передбачені статутом профспілки, що не мають статусу юридичної особи; відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій; постійно діючі третейські суди.

Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо за необхідне звернутися до положень галузевих нормативних правових актів, що регулюють правовий статус відповідних перерахованих громадських організацій. Таким чином, відповідно до закону України «Про політичні

партії в Україні»[9], політичні партії - це добровільні об'єднання громадян, зареєстровані відповідно до Закону, прихильники певних національних програм суспільного розвитку, спрямовані на сприяння формуванню та вираженню політичної волі громадян, які беруть участь у виборах та інші політичні події. З моменту реєстрації політична партія набуває статусу юридичної особи в установленому законом порядку. Обласні, міські, районні організації, первинні осередки політичних партій або інші структурні утворення, передбачені статутом партії, формуються в порядку, визначеному статутом партії.

Відповідно до закону України «Про громадські об'єднання»[10] Громадські об'єднання – це добросовісні вільні об'єднання фізичних та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів, створені відповідно до законодавства України. організаційно-правові форми у вигляді державних установ або громадських об'єднань.

У свою чергу, громадське об'єднання може здійснювати свою діяльність зі статусом юридичної особи або без статусу юридичної особи. Громадська організація зі статусом юридичної особи-це не підприємницьке товариство, основною метою якого не є отримання прибутку.

Профспілки або профспілкові об'єднання отримують права юридичних осіб з моменту затвердження статуту. Статус юридичної особи набуває і профспілкова організація, що діє за своїм статутом.

Положення Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [11] визнають творчу спілку добровільним об'єднанням професійних творчих працівників відповідних спеціальностей у галузі культури і мистецтва, члени якої є постійними і діють на підставі статуту. З моменту реєстрації Творча спілка або територіальна одиниця набуває статусу юридичної особи.

Закон України «Про третейські суди»[12] третейський суд дотримується процедури, встановленої цим законом, для вирішення спорів, що виникають внаслідок цивільних та економічних відносин; постійний третейський суд створюється без статусу юридичної особи.

Подібно до правового статусу профспілок, організацій роботодавців визначається як некомерційна громадська організація, яка об'єднує роботодавців. Асоціація організацій роботодавців – це некомерційна громадська організація, що об'єднує організацію роботодавців та їх асоціацій [13] відповідно до законодавства України.

Згідно вказаному положенню відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» у контексті державної реєстрації професійної спілки, її організації або об'єднання в Україні у 2008 році з'явився Єдиний реєстр громадських формувань. Звернувшись до Положення про вказаний реєстр [14], наведені неузгоджені моменти не набудуть вирішення, а, навпаки, їх кількість тільки збільшиться. Таким чином, Єдиний реєстр громадських формувань визначається як електронна база даних, яка містить відомості про реєстрацію.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» до сектору безпеки застосовується цивільний контроль, елементом якого є громадський контроль. Думки науковців щодо визначення поняття «громадський контроль» дещо різняться. Загалом можна виділити два основні напрямки розуміння цього терміну у його вузькому та широкому значенні. В. М. Гаращук відносить до громадського контролю контроль із боку громадських формувань та інших утворень, а також контроль з боку громадян. [16]. Більше широке визначення надає Л.П. Рогатіна, визначаючи громадський контроль як таке суспільне явище, за якого громадянське суспільство контролює процес реалізації зовнішньої, внутрішньої політики та бере участь у вирішенні суспільно-важливих питань [17]. Проаналізувавши твердження науковців, що розглядали це питання (М. В. Сіцінська, С. В. Шестак, Г. А. Гончаренко), можемо зазначити, що громадський контроль – це комплекс наглядових заходів громадськості за діяльністю органів виконавчої влади, в тому числі у секторі безпеки і оборони, спрямованих на забезпечення верховенства права, прозорості, підзвітності та підтримки гармонійних

зв'язків між державою та населенням. Громадський контроль над сектором безпеки сприяє ефективній діяльності органів сектора безпеки й виконанню їхніх функцій.

Громадський контроль виражається у таких формах, як: створення та функціонування громадських (експертних) рад в діяльності органів публічної влади, проведенні громадської експертизи діяльності органів влади, проведення антикорупційної громадської експертизи, забезпеченні можливості звернення громадян до владних повноважень тощо.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», громадяни України можуть брати участь у здійсненні громадського контролю над сектором безпеки через громадські організації, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника або в інший державний орган, відповідно до Закону України «Про звернення громадян», або ж через депутатів представницьких органів влади.

З метою забезпечення незалежної діяльності громадських об'єднань, посилення їх впливу на прийняття рішень та проведення регулярних консультацій щодо суспільно важливих питань при органах влади створюються спеціальні громадські ради [15].

Громадські ради при секторі безпеки і оборони України – це засіб для громадського контролю над сектором безпеки і оборони, що є консультативно-дорадчим органом, створеним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики у безпековій та оборонній сферах, підвищення ефективності демократичного та захисту національних інтересів у цих сферах.

Отже, згідно з положеннями Закону України «Про національну безпеку України», громадським об'єднанням надається можливість: 1) отримувати інформацію про діяльність державних органів, за винятком інформації з обмеженим доступом; 2) аналізувати питання національної безпеки, публічно оголошувати результати досліджень, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо; 3) проводити громадську експертизу над проектами законів, рішень, програм, надавати результати та пропонувати зміни відповідним органам державної влади.

На сьогодні такі громадські ради створені при таких органах, як: Міністерство внутрішніх справ України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Державна міграційна служба України, Державна служба з надзвичайних ситуацій України тощо.

Наступної формою здійснення громадського контролю, яку варто розглянути в нашій роботі є громадська експертиза діяльності органів влади.

Відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади є складовою механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання ними рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно важливих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі [18]. Важливість громадської експертизи визначається її спрямованістю на забезпечення відкритості та прозорості органу виконавчої влади, подоланні бюрократичності та контролю над дотримання органом виконавчої влади законодавства. Громадські експертизи виступають ефективним засобом підтримки формування державної політики громадськістю у активній взаємодії з державними органами.

Громадська експертиза здійснюється шляхом аналізу документів, спостереження, вивчення думки громадян через анкетування, формалізовані інтерв'ю тощо. Варто зазначити, що посадові особи органів державної влади ніяким чином не можуть перешкоджати проведенню громадської експертизи та втручатися у пов'язану з нею діяльність.

На нашу думку, дієвість громадської експертизи залежить від професійності експертів та ефективності їх діяльності, достовірності та достатньої кількості отриманої інформації, рівня взаємодії між органами виконавчої влади та громадськістю. Громадська експертиза в секторі безпеки та оборони України реалізується шляхом: аналізу ефективності діяльності органів безпеки і оборони з метою виявлення проблем і недоліків у роботі цих органів, аналізу проектів законів, постанов та інших нормативно-правових актів у сфері безпеки,

надання рекомендацій щодо покращення роботи органів безпеки і оборони, розробки пропозицій щодо підвищення їхньої ефективності.

В умовах дії на території України воєнного стану особливо гостро постало питання щодо боротьби з корупцією. Діяльність інститутів громадянського суспільства у здійсненні заходів щодо запобігання корупції регулюється: 1) Законом України «Про запобігання корупції»; 2) Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» [20]

Положеннями Закону України «Про запобігання корупції» визначається, що за ініціативою громадських об'єднань, фізичних або юридичних осіб можливе проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та підзаконних нормативно-правових актів, результати якої підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом видання відповідного акту [21].

Отже, можемо зробити висновки, що антикорупційною громадською експертизою є діяльність громадськості, що спрямована на виявлення таких положень нормативно-правових актів або їх проектів, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, які пов'язані з корупцією.

Результати проведення громадської антикорупційної експертизи є основою для формування рекомендацій для усунення корупціогенних чинників. Висновок антикорупційної експертизи публікується та обов'язково розглядається відповідним суб'єктом [22].

На нашу думку, антикорупційна громадська експертиза у секторі безпеки і оборони України під час дії воєнного стану є надзвичайно важливим інструментом забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності використання ресурсів. Вона сприяє виявленню та запобіганню корупційним ризикам, що особливо актуально в умовах підвищеного фінансування та обмеженого доступу до інформації.

Так, основними завданнями антикорупційної громадської експертизи в секторі безпеки України є: 1) здійснення аналізу та контролю закупівель, розподілу ресурсів та фінансування у цій сфері для виявлення корупції; 2) розробка пропозицій стосовно підвищення прозорості та ефективності управління ресурсами; 3) проведення експертизи проектів законів, постанов та інших нормативно-правових актів, що стосуються регулювання діяльності в секторі безпеки України [19].

Висновки. Підсумувати вищезазначене, варто вказати, що громадські формування відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування державно-приватного партнерства в секторі безпеки України, виступаючи важливим елементом адміністративно-правового механізму. Їхня участь сприяє підвищенню прозорості, відповідальності та ефективності реалізації безпекових проектів.

Список використаних джерел:

1. Стучинська Н. Громадянське суспільство як суб'єкт забезпечення економічної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 10. 2015.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року]. Стратегічна панорама. 2003. № 3-4. С. 18-25.
3. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 року. URL: Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
4. Мех Ю. В., Горобець Д. Д., Головка В. Р. Державно-приватне партнерство в секторі безпеки України: основні принципи та форми. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 2, 2022. С. 224-231.
5. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#n44>.
6. Устименко О. А. До визначення поняття «громадське формування». *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. Т. 1. Вип. 80. С. 82-86.
7. Конституційне право України / За ред. Ю.М. Тоди́ки, В.С. Журавського. К.: «Ін Юре», 2002. 542 с.

8. Постол О.Є. Громадянське суспільство як суб'єкт формування системи публічного управління. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За заг. ред. Сергія Чернова, Валентини Воронкової та ін.; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 607 с.
9. Закон України «Про політичні партії в Україні»: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.
10. Закон України «Про громадські об'єднання»: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
11. Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
12. Закон України «Про третейські суди»: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>.
13. Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності»: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text>.
14. Наказ Міністерства юстиції України від 19.12.2008N2226/5 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр громадських формувань»: офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1220-08#top>.
15. Гончаренко Г. А. Громадський контроль за сектором безпеки: адміністративно-правові засади, суб'єкти та проблеми реалізації / Г. А. Гончаренко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), І. М. Милосердна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Вип. 65. – С. 160-167.
16. Гарашук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 169 с.
17. Рогатіна Л.П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського». Одеса, 2011. 169 с.
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>
19. Олійник А.Ю., Коваль О.М. Правове регулювання громадської антикорупційної експертизи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 295-298.
20. Кривонос А. О. Антикорупційна експертиза як ефективний механізм запобігання корупції: кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня «Магістр політології». Національний ун-т «Києво-могілянська академія». К., 2021. 125 с.
21. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. Поточна редакція від 04.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
22. Громадська експертиза – новий інструмент залучення громадськості в Троїцькій громаді. URL: <https://troicka-gromada.gov.ua/news/1583908409/?fbclid=IwAR1Giq5rCTnMKmQQI48OI19GT0E--kybArCgis-sCcmTV4DaEU9CgIUjU7g>

